

POŽIADAVKY NA PLÁNOVANIE A REALIZÁCIU AUDITU SYSTÉMU ENVIRONMENTÁLNEHO MANAŽÉRSTVA

JOZEF PRIESOL - GABRIEL FABIAN

REQUESTS FOR PLAN AND REALISATION OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEM AUDIT

ABSTRAKT

Príspevok sa zaoberá procesom plánovania a realizácie interného auditu, so zameraním na požiadavky medzinárodnej normy ISO 19011 v rámci zavádzania systému environmentálneho manažérstva.

Kľúčové slová: audit, program auditu, environmentálny manažérsky systém

ABSTRACT

The article proceeds regarding the process of planning and realisation of internal audit with pointing for claims of international standard ISO 19011. This internal audit is in the ambit of entry environmental management system.

Key words: audit, program audit, environmental management system

ÚVOD

Aplikáciou systému environmentálneho manažérstva (EMS) podľa požiadaviek medzinárodnej normy STN EN ISO 14001:2005 vzniká v organizáciách záväzok pravidelne vykonávať interné audity. Audity tvoria podstatnú časť činností posudzovania zhody EMS s požiadavkami normy ISO 14001, preverovania environmentálneho správania organizácií alebo procesu certifikácie EMS.

Návod a zásady auditovania, riadenie programov auditu, realizáciu interných a externých auditov systémov manažérstva kvality (QMS) a systému environmentálneho manažérstva, ako aj požiadavky na kompetentnosť a hodnotenie audítorov uvedených systémov manažérstva stanovuje medzinárodná norma STN EN ISO 19011:2003.

NORMA ISO 19011

Norma STN EN ISO 19011: 2003 *Návod na auditovanie systému manažérstva kvality a systému environmentálneho manažérstva* poskytuje návod na manažérstvo programov auditu QMS a EMS, ako aj na kompetentnosť a hodnotenie audítorov. Vydaním tejto normy sa súčasne zrušila platnosť noriem na auditovanie QMS ISO 10011-1, ISO 10011-2 a ISO 10011-3, ako aj noriem na auditovanie EMS ISO 14010, ISO 14011 a ISO 14012.

Definovanie auditu

Audit EMS predstavuje podľa normy ISO 19011 systematický, nezávislý a zdokumentovaný proces získavania dôkazov auditu a ich objektívneho vyhodnocovania s cieľom určiť rozsah, v akom sa plnia kritériá auditu.

Dôkazmi auditu sú verifikované záznamy, konštatovania skutočností alebo iné informácie týkajúce sa kritérií auditu. Kritériá auditu predstavujú referenčný súbor politík, postupov alebo požiadaviek. Výsledkom porovnávania zozbieraných dôkazov auditu s kritériami auditu sú zistenia auditu.

Rozdelenie auditov podľa ISO 19011

Interné audity, niekedy označované ako audity prvou stranou, vykonávajú vlastní zamestnanci organizácie (sama organizácia alebo niekto v jej zastúpení) na účely preskúmania manažmentom alebo na iné interné účely a môžu tvoriť základ vyhlásenia o zhode samou organizáciou. V mnohých prípadoch, najmä v malých organizáciách, možno nezávislosť preukázať neexistujúcou zodpovednosťou za auditovanú činnosť.

Externé audity zahŕňajú audity všeobecne označované ako audity vykonávané druhou alebo treťou stranou. Audit vykonávané druhou stranou vykonávajú strany, ktoré sa zaujímajú o organizáciu, ako sú zákazníci alebo ďalšie osoby v ich zastúpení. Audit vykonávané treťou stranou vykonávajú externé nezávislé auditorské organizácie, ako sú organizácie poskytujúce certifikáciu zhody s požiadavkami podľa normy ISO 9001 alebo ISO 14001.

Kombinovaný audit sa nazýva audit, v ktorom sa spoločne audituje systém manažérstva kvality a systém environmentálneho manažérstva.

Spoločný audit je audit, kde spoločne spolupracujú dve alebo viaceré auditorské organizácie pri audite jednej auditovanej organizácie.

Interné audity EMS

Účelom interného auditu EMS je určenie:

- Či systém environmentálneho manažérstva funguje správne podľa naplánovaných krokov, a či sa dosiahnu stanovené environmentálne ciele (nástroj kontroly).
- Čo sa má vykonať, aby sa odstránili zistené nedostatky a docielili ďalšie vylepšenia (nástroj riadenia).
- Či sa systém environmentálneho manažérstva riadi naplánovanými krokmi environmentálneho manažérstva vrátane požiadaviek normy a správne sa implementuje a udržiava (zhoda s normou STN EN ISO 14001:2005).

Cieľom auditu EMS je z týchto dôvodov nielen určenie, či budú alebo nebudú stanovené pravidlá a záväzky dodržané (plánovaná funkčnosť systému), ale má sa tiež skontrolovať, či sú tieto pravidlá a záväzky zmysluplné, adekvátne a uskutočniteľné pre dosiahnutie základného cieľa – zníženie zaťaženia životného prostredia (účinnosť systému).

Tieto pravidelné previerky môžu byť vykonané internými, alebo externými audítormi – externými v prípade, ak organizácia nemá k dispozícii dostatočný počet vlastných kvalifikovaných a nezávislých audítorov.

Požiadavky na interný audit EMS podľa normy ISO 14001

Požiadavkou normy ISO 14001 je, aby organizácia zabezpečila vykonávanie interných auditov EMS v plánovaných intervaloch a naplánovala, vytvorila, implementovala a udržiavala program (programy) auditov berúc do úvahy environmentálnu dôležitosť príslušnej prevádzkovej činnosti (príslušných prevádzkových činností) a výsledky predchádzajúcich auditov.

Požiadavkou na účel interného auditu je:

- Stanovenie, či sa systém riadi naplánovanými krokmi EMS,

- stanovenie, či systém spĺňa požiadavky normy,
- stanovenie, či sa systém správne implementuje a udržuje,
- poskytnutie manažmentu informácie o výsledkoch auditov.

Požiadavkou na program auditu je:

- Naplánovanie, vytvorenie, implementovanie a udržiavanie programu (programov) auditov berúc do úvahy environmentálnu dôležitosť príslušnej prevádzkovej činnosti (príslušných prevádzkových činností) a výsledky predchádzajúcich auditov.

Požiadavkou na obsah postupu interného auditu je, aby sa vytvorili, implementovali a udržiavali:

- Povinnosti a požiadavky na plánovanie a vykonávanie auditov,
- podávanie výsledkov a archivovanie príslušných záznamov,
- určenie kritérií, predmetu, frekvencie vykonávania auditu a metód auditu.

Požiadavkou na výber audítorov a vykonávanie auditov je zabezpečenie objektívnosti a nestrannosti procesu auditu.

Požiadavky na audítorov k priebehu interného auditu

Požiadavky na osobné vlastnosti, odborné vedomosti a zručnosti audítorov sú pre zabezpečenie dôveryhodnosti a spoľahlivosti procesu auditu veľmi náročné. K dosiahnutiu objektívneho preverovania musia interní, ako aj externí audítori, disponovať odbornou kvalifikáciou a dostatočnou nezávislosťou od preverovaných činností.

Vedomosti audítorov sú požadované z týchto oblastí:

- Environmentálny manažment,
- environmentálne vplyvy,
- právo životného prostredia,
- zásady a postupy auditu,
- environmentálne technológie,
- techniky preverovania.

V medzinárodnej norme STN EN ISO 19011 sú požiadavky na audítorov detailne popísané. Pre interných audítorov EMS sa dajú zhrnúť do nasledovných okruhov:

- osobné vlastnosti – napr. etický, diplomatický, diskretný, pozorný, vnímavý, prispôsobivý, rozhodný, samostatný,
- vzdelanie, pracovné skúsenosti, príprava audítorov, skúsenosti z auditov,
- špecifické vedomosti a schopnosti z oblasti EMS.

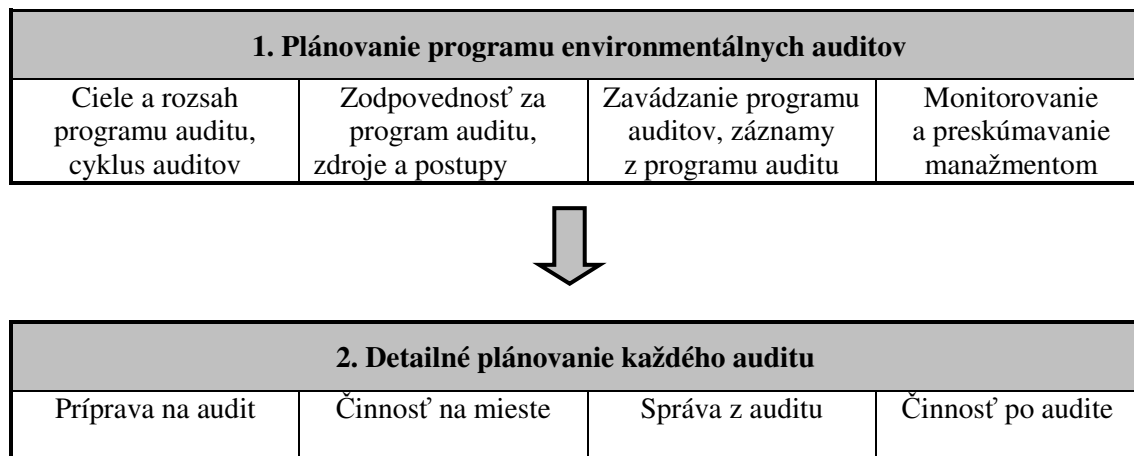
V norme sa rozlišujú požiadavky medzi vedúcim audítorského tímu a audítorom. Pričom sú na vedúceho audítorského tímu kladené vyššie nároky na pracovné skúsenosti.

Organizácie si môžu stanoviť také špecifické požiadavky ohľadom vzdelania, pracovných skúseností, audítorských školení a prípravy, ktoré sú primerané k naplneniu programu auditu.

MANAŽÉRSTVO PROGRAMU AUDITU

Organizácia musí plánovať, vytvoriť a udržiavať program auditu v závislosti od veľkosti, charakteru a zložitosti organizácie a s prihliadnutím na jej celkové zámery vo vzťahu k svojmu environmentálnemu profilu. Program auditu obsahuje činnosti potrebné na plánovanie a organizovanie jedného, alebo viacerých auditov a na zabezpečovanie zdrojov na ich efektívnu a účinnú realizáciu v rámci určeného časového intervalu.

V prípade plánovania viacerých auditov, môžu mať audity rozličné ciele a môžu obsahovať aj spoločné alebo kombinované audity (v prípade integrovaného manažérskeho systému).

Obr 1 Plánovacia tabuľka auditov EMS

V programe plánovania auditu musí byť stanovené, kedy a kým budú zvolené oblasti a činnosti preverované. Rozsah previerok, cyklus auditov (harmonogramy) a zdroje (finančné, časové, personálne) môžu byť prehľadne zostavené vo forme matíc, ako je uvedené na prehľadnom príklade Tab 2.

Tab 2 Tabuľka programu plánovania auditov

Program plánovania interných auditov pre stanovené obdobie		
Obsah:	Popis, regulatívy, dokumentácie:	Zodpovedný:
Spoločné ciele auditov		
Rozsah previerok (kritériá auditu)		
Cyklus auditov		
Zdroje		
Správa z auditu		
Nápravné opatrenia		
Monitorovanie a preskúmavanie		

Ciele programu auditu sa stanovujú, aby sa mohlo nasmerovať plánovanie a realizácia auditov. Ciele môžu vychádzať z priorit manažmentu, komerčných zámerov, požiadaviek EMS, z predpisových a zmluvných požiadaviek, z potrieb hodnotenia dodávateľa, z požiadaviek zákazníka, z rizík pre organizáciu.

Rozsah programu auditu sa môže meniť a ovplyvňuje ho veľkosť, charakter a zložitosť organizácie, ktorá sa má auditovať, ako aj predmet, cieľ a trvanie každého auditu, ktorý sa má vykonať, frekvencie auditov ako aj iné skutočnosti v súvislosti s charakteristikou auditovaných činností a kritériami auditu.

Zodpovednosť za riadenie programu auditu sa má prideliť jednému alebo viacerým jednotlivcom, ktorí všeobecne chápu zásady, majú kompetentnosť audítorov a ovládajú aplikáciu techník auditu.

Zdroje na program auditu – pri ich identifikácii sa berú do úvahy finančné zdroje nevyhnutné pre činnosť auditu, techniky auditu, rozsah programu auditu a zdroje v súvislosti s požiadavkami pre kompetentnosť a dostupnosť audítorov a technických expertov.

Postupy programu auditu sa vzťahujú na všetky kroky postupnosti vykonania environmentálneho auditu od plánovania a harmonogramov auditov až po podávanie správ vrcholovému manažmentu.

Zavádzanie programu auditu obsahuje riadenie činností v súvislosti s oznámením programu auditu príslušným stranám, koordináciou a časovaním auditov, zabezpečovaním audítorského tímu, riadenia záznamov a preskúmania a riadenia správ z auditu.

Záznamy z programu auditu sa udržiavajú, aby sa preukázalo zavedenie programu auditu. Majú obsahovať záznamy týkajúce sa jednotlivých auditov, výsledky preskúmania auditov a záznamy týkajúce sa personálneho auditu.

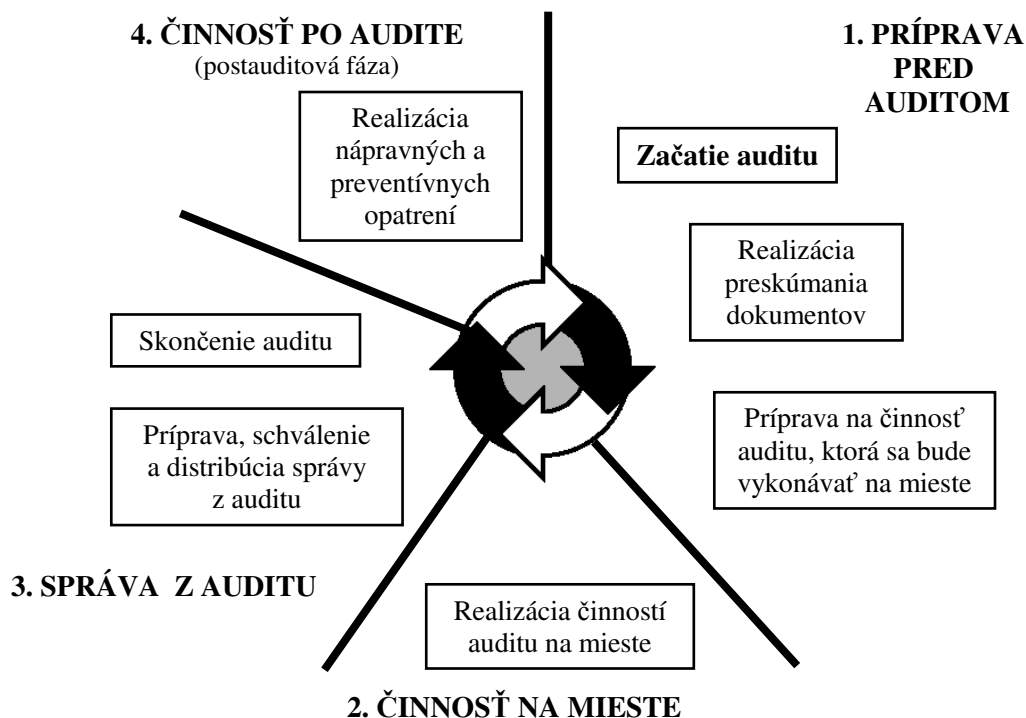
Monitorovanie a preskúvanie zavádzania programu auditu sa vo vhodných intervaloch vykonáva, aby sa posúdilo, či sa dosiahli jeho ciele, a aby sa zistili príležitosti na jeho zlepšenie. O výsledkoch sa podáva správa vrcholovému manažmentu.

Priebeh auditu EMS

Vyhotovením programu interných auditov je stanovený organizačný rámec pre auditovanie všetkých oblastí a činností organizácie. Následne sa uskutoční detailné plánovanie priebehu každého auditu podľa nasledovných fáz auditu.

Norma ISO 19011:2003 stanovuje požiadavky pre vykonanie auditu v stanovenom postupe:

1. Príprava pred interným auditom.
 - Vymenovanie vedúceho audítorského tímu,
 - definovanie cieľov jednotlivých auditov, ich predmetu a kritérií,
 - určenie vykonateľnosti auditu a výber audítorského tímu,
 - vytvorenie úvodného kontaktu s auditovanou organizáciou,
 - realizácia preskúmania dokumentov,
 - príprava plánu auditu a pridelenie práce audítorskému tímu,
 - príprava pracovných dokumentov.
2. Realizácia činností auditu na mieste:
 - Realizácia otváracieho stretnutia,
 - komunikácia počas auditu,
 - úlohy a zodpovednosť sprievodcov a pozorovateľov,
 - zhromažďovanie a overovanie informácií,
 - formulácia zistení auditu a príprava záverov auditu,
 - realizácia záverečného stretnutia.
3. Príprava, schválenie a distribúcia správy z auditu.
4. Požiadavky pre prípravu, schválenie a distribúciu správy z auditu.

Obr 3 Diagram znázorňujúci fázy auditu

Audit sa skončí, keď sa všetky činnosti opísané v pláne auditu vykonajú a keď sa schválená správa z auditu distribuuje. Závety auditu môžu podľa potreby vyžadovať nápravné, preventívne alebo zlepšovacie činnosti. Pre takéto činnosti sa zvyčajne rozhoduje auditovaná organizácia, realizuje ich do určitého času a nepokladajú sa za súčasť auditu.

ZÁVER

Interným auditom môžeme identifikovať nezhody EMS s požiadavkami normy ISO 14001 alebo kontrolovať environmentálne správanie organizácie podľa kritérií definovaných samotnou organizáciou vychádzajúc napr. zo stanovených environmentálnych cieľov. Definovaním chýb, nesprávnych krokov a postupov je možné umožniť následné zmeny vo výrobných procesoch alebo zariadeniach. Týmto spôsobom sa dosahuje základná požiadavka EMS – kontinuálne zlepšovanie environmentálneho profilu organizácie.

Interné audity EMS sú základné nástroje, ktoré poskytujú organizáciám istotu, že zavedený systém environmentálneho manažérstva je funkčný a environmentálna politika, environmentálne ciele a environmentálny program sú správne implementované a zavedené. Po preskúmaní manažmentom prebieha preaudit certifikačnou organizáciou a ak systém spĺňa všetky požiadavky normy systému environmentálneho manažérstva, organizácia sa môže pripraviť na certifikačný audit.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] *Interne Umweltaudits (EMAS-VO / ISO 14001) und Management Review*. Dostupné na internete: <http://www.emas.gv.at/article/articleview/54696/1/17729> [dat.: 2007-4-10]
- [2] VIRČÍKOVÁ, E., PALFY, P. 2001. *Environmentálne manažérstvo – teória a metodika*. Košice: Vydavateľstvo Štroffek, 2001. s. 30-36. ISBN 80-88896-15-0.

- [3] STN EN ISO 14001: 2005 *Systémy environmentálneho manažérstva. Špecifikácia s návodom na použitie.*
- [4] STN EN ISO 19011: 2003 *Návod na audit systému manažérstva kvality a systému environmentálneho manažérstva.*

ADRESA AUTOROV

Ing. Jozef PRIESOL, Katedra environmentálneho manažérstva, Fakulta prírodných vied, UMB Banská Bystrica, Tajovského 40, 974 01, Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: >jozef.priesol@centrum.sk<

Ing. Gabriel FABIAN, Katedra environmentálneho manažérstva, Fakulta prírodných vied, UMB Banská Bystrica, Tajovského 40, 974 01, Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: >gabriel.fabian@centrum.sk<

RECENZENT

Prof. Ing. Milan PIATRIK, PhD., Katedra environmentálneho manažérstva, Fakulta prírodných vied, UMB Banská Bystrica, Tajovského 40, 974 01, Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: >piatrik@fpv.umb.sk<